

ANDREA PANACCIONE

**SOCIALISTI EUROPEI. TRA GUERRE, FASCISMI E ALTRE CATASTROFI
(1912–1946)**

*(Európai szocialisták. Szemben a háborúval, a fasizmussal és más katasztrófákkal
1912–1946)*

Milano, Franco Angeli Storia, 2000. 275 p.

Andrea Panaccione az olasz szocialista mozgalomhoz közel álló Fondazione Giacomo Brodolini főmunkatársa, a milánói egyetem professzora, a linzi konferenciák egyik állandó résztvevője, előadója, az ITH nemzetközi tanácsadó testületének tagja. Számos gyűjteményes és önálló kötet szerzője, szerkesztője. Mindig is a nemzetközi munkásmozgalom érdekelte, ebben nagy forrásismerettel rendelkezik. Az 1970–80-as években, amíg az Olasz Szocialista Párt (PSI) erősebb volt, és nagyobb anyagi lehetőségekkel rendelkezett, Panaccione volt a legfőbb szervezője több jelentős nemzetközi konferenciának. Többek között annak is, amelyet igen rangos személyiségek részvételével 1990-ben Milánóban rendeztek az első nemzetközi május elseje centenáriumára. Majd bekövetkezett a PSI hirtelen és sokak számára váratlan összeomlása, amely időben szinte egybeesett a kelet-európai és orosz rendszerváltásokkal. Mindez azonban Panaccione szemléletét nem érintette. Nem volt hívhű kommunista vagy marxista-leninista, neki nem kellett mentegetőznie, pályáivét módosítania. Kutatási és főként munkáinak megjelentetési körülményei persze változtak, s azt a nagyon sikeres, nemzetközi közreműködéssel megjelentetett kiadványt, amely a május elseje kutatásnak a legismertebb orgánuma volt, le kellett állítania. Ám saját kutatásait eredménnyel folytatta, aminek egyik bizonyítéka az itt ismertetendő könyv.

Ami az olvasónak azonnal feltűnhet, az a könyv nyitó és záró időpontja. Nyilván sokaknak furcsa a kezdő, 1912-es dátum, de ne felejtjük, hogy ekkor zárult az olasz–török háború, amelynek rengeteg olasz belpolitikai és ideológiai összefüggése volt. 1946 pedig nemcsak a második világháború közvetlen másnapja, hanem a királyság megdöntésének és az új köztársasági rend megszületésének ideje.

A kötet bevezetőjében Panaccione néhány oldalon áttekintést ad a téma legújabb feldolgozásairól. A kötet első fejezete „Az internacionalizmus átalakulása az első világháború előtt” címet viseli. Panaccione a téma kifejtését a bázei kongresszus beszédeinek elemzésével, az ismert nézeteltérések taglalásával kezdi. Kiemeli, hogy a keresztényszocialisták, a svájci pap-teológus-publicista Leonhard Ragaz és társai nélkül a kongresszus aligha ülhett volna össze a híres Münster-templomban. (Ez valóban elég rendhagyó mozzanat volt a II. Internacionálé életében.) A szerző a kongresszussal kapcsolatban megszólaltatja Kautskyt (aki amúgy is közel áll hozzá), idézi a Die Neue Zeiten megjelent cikkeit, valamint Bebelt és Jaurést – de ami a nemzetközi történeti irodalomban ritkább, az orosz mensevikeket, így Fjodor Dant a Nasa Zarjában megjelent cikkei alapján. (Panaccione nemcsak tud oroszul, hanem hosszú évek, évtizedek óta kutatásainak egyik visszatérő területe a mensevikek történetének feldolgozása, s közülük Dan és Martov áll legközelebb a szívéhez.) A fejezet megírásában Panaccione hatalmas anyagot nézett át a kor olasz, német, francia és orosz folyóiratterméséből (a brit anyag valamivel soványabb). Ezek a kiadványok ma már sokszor ritkaságszámba mennek.

Ebben a korszakban éppen Olaszországban került szembe a szocialista mozgalom a háború kérdéssel (az olasz–török, „tripoliszi” háborúval), ami meghozta a vad nacionalista hullámot, az imperiaлизм dicsőítését, az „előfasiszta gondolkodást”, aminek hangadói támadtak az olasz szocialista munkásmozgalomban is, éppen az értelmiség soraiban. Panaccione mindennek nagy figyelmet szentel, s pontos elemzéseiben nem rejti el saját véleményét, internacionalizmusát sem.

Sokféle levéltári forrásra támaszkodva dolgozza fel a szerző azt az alapkérdést, miként viszonyult a szocialista munkásmozgalom az internacionalizmushoz 1914 augusztusa után. Panaccione nem azok közé tartozik, akik természetesen tekintik a nacionalizmus térhódítását és az internacionalizmus háttérbe szorítását.

A kötet második nagy fejezetében a szerző azzal foglalkozik, hogy 1917 novembere után Oroszországban, a bolsevik pártban miként jelentkezett az internacionalizmus, s ez milyen alakváltozásokon ment át. A szerző ebben az esetben is pontosan elemez, távol áll tőle bármifajta leegyszerűsítés. A kötet harmadik fejezete a mensevikek sajátos helyzetével foglalkozik a bolsevikok Oroszországában (üldözték, majd illegálitásban taszították őket). A negyedik fejezet a mensevikek Martov utáni kimagasló vezetőjének, Fjodor Dannak a működését tárgyalja.

Az orosz régiót csak bizonyos fokig hagyja el a szerző abban az izgalmas fejezetben, amely azt taglalta, hogy milyen súlyos válságokat élt át a demokrácia 1918 után, miként jelentkezett a fasiszta veszély,

s ezzel szemben az antifasiszta mozgalmak, valamint miként alakult a szociáldemokrácia és a Szovjetunió kapcsolata. Nem merőben új témák, de Panaccionénak van új mondanivalója és olyan új forrásanyaga, amely feltétlen figyelmet érdemel. A következő fejezetnek („Az új Európa-elképzelés az 1930-as évek olasz szocialista gondolkodásában”) szintén van nemzetközi vonatkozása. Ezt követi egy nem kevésbé izgalmas fejezet egy olyan kérdéstről, amiről már egykoron sokat írtak, hiszen minden napilap és folyóirat teli volt a problémával: a szocialisták és a háború veszélye az 1930-as években. E fejezetben különös gonddal fordul a szerző újra Karl Kautsky személyéhez, aki még ekkor sem fakult meg, még ha jelentősége kisebb volt, mint korábban. Ám nálunk ez a korszaka már alig ismert. Az 1980-as években Magyarországon megjelent Kautsky-kiadványok, mind az 1914 előtti korszakát tárgyalják. Végül a kötet utolsó fejezete a második világháború éveivel foglalkozik, elsősorban a szocialisták helyzetével és szerepével. Panaccione itt is két személyt emel ki külön, akik egyben programot is adtak a háború utáni világra: Pietro Nenni és Fjodor Dant. Tevékenységüket és írásaikat nagy gonddal mutatja be.